

Recentný výskyt niektorých vzácnych a ohrozených druhov cievnatých rastlín na juhozápadnom Slovensku

Recent occurrence of rare and endangered species of vascular plants in Southwestern Slovakia

IVAN ONDRÁŠEK

Miestny úrad Bratislava-Devín, Kremel'ská 39, 841 10 Bratislava 46

Recent findings (1998 – 2001) of rare and endangered vascular plants in the area of Bratislava and its surroundings (lowlands Záhorská nížina and Podunajská nížina, Malé Karpaty Mts) are reported, including e.g. *Gagea minima*, *Ostericum palutre*, *Primula acaulis*, *Taraxacum erythrocarpum*, *Typha shuttleworthii*, *Verbascum speciosum* and *Vitis sylvestris*.

Oblasť juhozápadného Slovenska, ležiaca na rozhraní dvoch fyto geografických oblastí – panónskej a karpatskej, je aj v súčasnosti pozoruhodná vysokou diverzitou flóry. Predmetná oblasť zahŕňa štyri orografické celky: Devínska Kobyla, Malé Karpaty, Podunajská nížina, Záhorská nížina. Územie charakterizuje pestrá škála biotopov – močaristé ekosystémy alúvia Dunaja a Moravy, záhorské kyslé piesky, xerothermné trávovo-bylinné a lesostepné spoločenstvá, fytocenózy ruderalných xerofytov a podobne. Príspevok predstavuje súbornejší súpis zaujímavých taxónov cievnatých rastlín z uplynulých rokov, jednak nových nálezov a znovupotvrdenie niektorých, ktoré sa už v danom regióne (ale aj flóre Slovenska) považovali za vyhynuté.

Nomenklatúra taxónov je zjednotená podľa zoznamu Marhold & Hindák (1998). Dokladový materiál je v herbári, fotoarchíve a diaarchíve autora. Herbárové položky sa netýkajú druhov chránených Vyhláškou Ministerstva životného prostredia č. 93/1999 Z.z. o chránených rastlinách a chránených živočíchoch a o spoločenskom ohodnocovaní chránených rastlín, chránených živočíchov a drevín.

Androsace elongata

V apríli 2001 som tento ustupujúci xerothermný element potvrdil na kóte Brižite nad Dúbravkou (Devínska Kobyla). Ide o potvrdenie historického nálezu (Feráková & Kocianová 1997). Bohatú mikrolokalitu ohrozujú nepriaznivé sukcesné zmeny sekundárneho stepného biotopu (nárast nerozloženej vrstvy biomasy). Druh sprevádza *Veronica triphyllos*, pomerne zriedkavá *V. verna*, *Dianthus collinus* subsp. *collinus* a ďalšie (herb. I. Ondrášek).

Asplenium adiantum-nigrum

Okrem známych lokalít v Devínskych Karpatoch (Feráková & Kocianová 1997) rastie roztrúsene v lesnatých miestach nad Starou Horárňou, v katastri mestskej časti Bratislava – Devín (1999) (diaarchív I. Ondrášek).

Batrachium rionii (det. L. Schratt - Ehrendorfer)

Vzácné na vodnej hladine chráneného areálu Devínske alúvium Moravy, neďaleko sútoku riek Moravy a Dunaja (2000) (diaarchív I. Ondrášek).

Carex fritschii

Vzácný, chránený druh flóry Slovenska. Na Záhorskej nížine sa doposiaľ nepublikovaný údaj týka lokality Husárove rybníky, pri obci Lakšárska Nová Ves (apríl 2000). V lesných fytoocenózach kyslých pieskov sa tu vyskytujú napríklad aj druhy *Chimaphila umbellata*, *Orthilia secunda*, *Pulsatilla pratensis* subsp. *bohemica* (taxón v ostatných desaťročiach na Záhori rapídne ustúpil) (diaarchív I. Ondrášek).

Cephalanthera damasonium

Pomerne hojne na brehu štrkoviska v prírodnej rezervácii Ostrovné lúčky pri Čunove, v úzkom páse náletových topoľov čiernych (máj 2001). V. Valenta (osobné ozn.) našiel druh 25. 5. 1998 na tom istom mieste (diaarchív I. Ondrášek).

Ceratophyllum submersum (det. Z. Svobodová)

Na území Bratislavy nezvestný druh (Feráková et al. 1994). Rastie v mŕtvom ramene Slovanského ostrova pri Devíne (september 2000) (diaarchív I. Ondrášek).

Cicuta virosa

Roztrúsene v pobrežných fytoocenózach mŕtveho ramena Šrek, v alúviu Moravy na Záhorskej nížine, neďaleko Devínskeho jazera (júl 2000). Na vhodných biotopoch Pomoravia je pravdepodobne rozšírenejšia (fotoarchív I. Ondrášek).

Cirsium pannonicum

Ojedinelý výskyt niekoľkých kvitnúcich exemplárov som zaznamenal v júni 2001 na mierne mezofilnej lúčine Hadieho údolia nad Devínom (NPR Devínska Kobyla). Izolovaná mikrolokalita po ekologickej stránke spĺňa kritériá prirodzenosti výskytu tohoto druhu vo flóre Devínskej Kobyly. Druh doposiaľ neudávaný, ani na fytogeograficky príbuzných Hainburgských kopcoch v Rakúsku (diaarchív I. Ondrášek).

Dianthus collinus* subsp. *collinus

V septembri 2000 som našiel menšiu populáciu (desiatky ešte dokvitajúcich exemplárov) na trávinatej enkláve Meríc nad Devínom (NPR Devínska Kobyla). Z okolia ho udáva jedine Černý (1926). Nález tohoto autora sa týka pravdepodobne oblasti Červeného kríža, odkiaľ opisuje v tých časoch najznámejšiu lokalitu vstavačovitých rastlín Devínskej Kobyly. Najbližšia známa lokalita *D. collinus* je na Dúbravskej Hlavici (Feráková & Kocianová 1997, Ondrášek & Valenta 1999). V jeseni 2000 som výskyt druhu *D. collinus* potvrdil aj v zarastajúcom fragmente trávnatého svahu Bôrika v Bratislave (nad Mlynskou dolinou), spolu s druhmi *Dictamnus albus* a *Rosa gallica*. Bôrik (starší názov Tümlerberg) bol kedysi známou botanickou lokalitou (Gáyer 1918) (diaarchív I. Ondrášek).

Draba nemorosa

Zriedkavý xerofyt najmä piesočnatých substrátov, pri Bratislave najbližšie známy na Hainburgských kopcoch v Rakúsku. V apríli 2000 som niekoľko exemplárov našiel na čiastočne zruderalizovaných piesčinách pri horárni Nová Kopča (neďaleko rekreačného strediska Kamenný Mlyn) pri obci Plavecký Štvrtok (Záhorská nížina). V okolitých, zväčša dubovo-borovicových lesoch, pomerne hojne rástla vzácnejšia ostrica *Carex ericetorum* (herb. I. Ondrášek).

Gagea minima

Západne orientovaný, zalesnený svah Devínskej Kobyly, v údolí s dominujúcim druhom *Corydalis cava*, veľmi vzácne (apríl 2001). V záujmovej oblasti v ostatných desaťročiach nepotvrdený (Feráková & Kocianová 1997) (diaarchív I. Ondrášek).

Geranium phaeum

Vzácne v tienistých lesnatých miestach, v hornej časti Hadieho údolia (NPR Devínska Kobyla, máj 2001). Lokalita je v blízkosti zaniknutého potôčika. Z predmetnej lokality nebol zatiaľ udávaný (Feráková & Kocianová 1997). Najbližšie rastie v Pezinských Karpatoch (napríklad Roštún nad obcou Sološnica) (diaarchív I. Ondrášek).

Inula germanica

Vo flóre Bratislavy a jej okolia dlho nezaznamenaný druh (Feráková et al 1996). Jeho početný výskyt na pasienku medzi Vajnoramai a Šúrom uvádza Wiesbauer (1871). Znovupotvrdená lokalita s jeho veľmi početným zastúpením (júl 1997) je na trávnatých enklávach a okrajoch krovín, neďaleko odvodňovacieho kanála pri Vajnorochoch smerom k Panónskemu háju (ojedinele pri hradskej Vajnory – Čierna Voda). Sprevádza ho veľmi hojná *Rosa gallica*. Na vedľajšom okraji poľa tu v septembri 2000 rástol ustupujúci ruderalný druh *Heliotropium europaeum* (herb. I. Ondrášek).

***Juncus bulbosus* subsp. *kochii* (det. K. Mičieta)**

Plošne malý, bohatý porast som zaznamenal v auguste 2000 na obnaženom dne rybníka Marheček pri Malackách (Záhorská nížina). Sprevádzali ho druhy *Veronica scutellata*, *Juncus alpinoarticulatus*, *Carex bohemica*, *Eleocharis acicularis* a ďalšie (diaarchív I. Ondrášek).

***Laburnum alpinum* (det. D. Magic)**

Novú malokarpatskú lokalitu tohoto druhu som našiel v auguste 2000 na presvetlených miestach staršej dúbravy na bratislavskej Kolibe, neďaleko Cesty na Kamzík (historický názov Kindsgraben – známa botanická lokalita ešte z čias Lumnitzera). *L. alpinum* tu rastie v početných vitálnych a plodných exemplároch a pôsobí autochtónne. Najbližšiu lokalitu má vo Vajnorskej doline nad Račou, v obdobnom lesnom spoločenstve ako na Kolibe (leg. B. Novák & I. Ondrášek 1986). Pôvodnosť najstaršej a najznámejšej lokality *L. alpinum* v Malých Karpatoch neďaleko zrúcaniny hradu Biely kameň nad Svätým Jurom nevyklučoval ani Futák (1964) (herb. I. Ondrášek).

Lilium bulbiferum* subsp. *bulbiferum

Z hľadiska fyto-diverzity Bratislavy významný druh. V júni 2000 som na Devínskej Kobyle (okraj Greftov nad Devínom) vo fragmente mezofilnej lúky, ktorou preteká (v súčasnosti už len periodicky) potôčik našiel vyše 10 krásne kvitnúcich exemplárov tohoto druhu (vrátane niekoľkých sterilných kusov). V rámci Devínskej Kobyly ide o veľmi zaujímavý biotop, s odlišnou mikroklimou od okolia, spĺňajúci ekologické nároky pre prirodzený výskyt tohoto druhu. Výrazne pripomína známe lokality ľalie cibuľkonosnej napríklad v Bielych Karpatoch. V roku 2001 som niekoľko ďalších jedincov našiel aj vo vyšších častiach tohoto údolia. V sterilnom stave zasahuje aj do blízkeho okolia studničky Kovačička (Ondrášek & Valenta 1999). Najbližší recentný výskyt má *L. bulbiferum* na Malom Žitnom ostrove v Maďarsku (Szigetköz), kde viacero lokalít uvádza Farkas (1999) (diaarchív I. Ondrášek).

Oenanthe silaifolia* subsp. *silaifolia

Legislatívne chránený hygrofyt, rastie na vlhkej lúke chráneného areálu Devínske alúvium Moravy, neďaleko Devína (jún 2000). V blízkosti rastie *Acorus calamus*, *Sium latifolium*, *Leucojum aestivum* a ďalšie druhy (diaarchív I. Ondrášek).

Ostericum palustre (det. V. Valenta, Z. Svobodová)

Na Slovensku už dávnejšie nezvestný druh. V minulosti spoľahlivo známy jedine na Záhorskej nížine pri Plaveckom Štvrtku (Hlavaček et al. 1984). Neveľkú populáciu som v júli 2000 zaznamenal na vlhkej aluviálnej lúke, neďaleko obce Vysoká pri Morave (Záhorská nížina). Kvitnúce i plodné jedince *O. palustre* tu rastú na zarastajúcom okraji rozsiahleho komplexu slatinných, čiastočne zasolených lúk, v sprievode s druhmi *Eryngium planum*, *Lycopus exaltatus*, *Althaea officinalis*, *Senecio erraticus* subsp. *barbareifolius*, *Pulegium vulgare*, *Clematis integrifolia*, *Pseudolysimachion longifolium*, *Iris sibirica* a ďalšími (diaarchív I. Ondrášek).

Phyllitis scolopendrium

Hojne na zatienených vlhkých vápencových skalách v hornej časti Medvedieho údolia nad Limbachom (1996) spolu s *Polystichum lonchitis*. Na dávnejšie známej malokarpatskej lokalite v masíve Vysokej (754 m n. m.), ktorú uvádza napríklad Ptačovský (1959) ho znovupotvrdil J. Šíbl (1991, osobné ozn.) (diaarchív I. Ondrášek).

Poa badensis (det. V. Valenta, Z. Svobodová)

Ojedinele v nezapojených skalných štrbinách Národnej prírodnej pamiatky Devínska hradná skala (máj 2000). Rastie tu vo fytocenózach zväzu *Seslerio-Festucion glaucae*, s druhmi ako *Festuca pallens*, *Aurinia saxatilis*, *Dianthus praecox* subsp. *lumnitzeri*, *Allium flavum*, *Erysimum diffusum* a ďalšími taxónmi. Z fytogeografického okresu Devínska Kobyla v súčasnosti nepotvrdená (Feráková & Kocianová 1997).

Potentilla rupestris

Vzácnne vo Vajnorskej doline nad Račou (1987). Likvidáciou zatrávnených malokarpatských pustákov a s nimi súvisiacich lesných okrajov (najmä v ére socialistického hospodárenia), výrazne ustúpil. Hojne rastie na svahovej lúke Gaštanica neďaleko Svätého Jura spolu s ďalšími vzácnejšími taxónmi, napríklad *Vicia incana*, *Orchis pallens*, *Orchis mascula* subsp. *signifera* (1994 a ďalšie roky) (diaarchív I. Ondrášek).

Primula acaulis

Bohatú lokalitu má v najsuchšom variante dunajského lužného ekosystému – brestovej dúbrave lesného komplexu Bažantnica v mestskej časti Bratislava – Jarovce (leg. Ondrášek & Valenta 1998). Zo susedných oblastí Rakúska druh uvádza napríklad Fischer (1976) ako teplomilný druh dubovo-hrabových lesov a v panónskej oblasti severného Burgenlandu aj Fischer & Fally (2000). Na základe príbuznej floristickej skladby lesných fytocenóz severného Burgenlandu a Bažantnice pri Jarovciach a tiež aj údajov staršej literatúry (Neilreich 1866) o výskyte tohoto druhu v bývalej mošonskej župe (ktorej súčasťou boli do roku 1947 aj dnešné Jarovce), možno jej výskyt v Bažantnici považovať za prirodzený. Táto lokalita spĺňa aj ekologické požiadavky druhu *P. acaulis* na určitú vlhkosť v pásme pahorkatiny (Fischer 1976). Optimum výskytu v Bažantnici má práve na pomerne chladnom a relatívne vlhšom stanovišti, s výraznou prímесou hrabu. Vytvára tu aj nápadné krížence s *P. veris* – *P. × canescens* (herb. I. Ondrášek).

Stellaria longifolia

Ojedinelý výskyt druhu som zaznamenal na mezofilných, miestami vlhších lúkach neďaleko Vajnora (Pri starom letisku, máj 2001). Z neďalekého Šúru ho udáva jedine Dostál (1989), čo je jediným súčasným známym výskytom na juhozápadnom Slovensku (herb. I. Ondrášek).

Taraxacum erythrocarpum

Významný endemický taxón výlučne slovenskej časti Západných Karpát. Je známy aj z Malých Karpát (Ptačovský 1959, Čerovský et al. 1999). Novú, početnú lokalitu (desiatky kvitnúcich a čiastočne už plodných exemplárov) som zaznamenal v apríli 2000 pod vrcholom Malého Roštúna (573 m n. m.) nad obcou Sološnica. Rastie tu na vápencových skalnatých, sutinových svahoch, s nezapojeným vegetačným krytom. Z uvedenej lokality *T. erythrocarpum* zatiaľ nie je známa. Z literatúry sa uvádza len Ostrý kameň nad Smolenicami. Na Malom Roštúne tento druh charakterizuje spoločenstvá zväzu *Seslerio-Festucion glaucae* s prítomnými druhmi: *Sesleria albicans* (výrazne dominujúca), *Stipa eriocaulis*, *Coronilla vaginalis*, *Lactuca perennis*, *Dianthus praecox* subsp. *lumnitzeri*, *Aurinia saxatilis*, *Scorzonera austriaca*, *Rhodax canus*, *Erysimum odoratum*, *T. erythrocarpum* tu rastie v priestore NPR Roštún a zatiaľ tu nie je výraznejšie ohrozená. V apríli 2002 som roztrúsené jedince tejto púpavy zaznamenal na aj vrchu Kršlenica (505 m n. m.) nad obcou Plavecký Mikuláš. (diaarchív I. Ondrášek).

Typha shuttleworthii (det. L.Schratt- Ehrendorferová)

Vzácné na brehu Chorvátskeho ramena v Petržalke (júl 2000). Z územia Bratislavy nie je doposiaľ žiaden literárny údaj o výskyte tohoto druhu. Chránený aj Bernskou konvenciou.

Urtica kioviensis

Detailnejšie zmapovanie výskytu tohoto taxónu, viazaného na pravidelne zaplavované nížinné lužné lesy (známeho napríklad v Jurskom Šúri) na Slovensku zatiaľ chýba. Rastie aj priamo na území Bratislavy – v najvlhšom variante ekosystému dunajského lužného lesa na Slovanskom ostrove pri Devíne (leg. Magic & Ondrášek 2000). V blízkosti aj *Thalictrum lucidum*. (herb. a diaarchív I. Ondrášek).

Verbascum speciosum

Trávnatá stráň na Murmanskej výšine pri bratislavskom Slavíne, neďaleko pamätníka obetiam 1. svetovej vojny. V júni a júli 2001 tu kvitlo niekoľko exemplárov tohoto významného xerothermného druhu. Zo zaujímavých floristických elementov ho na uvedenej lokalite sprevádzajú *Rosa gallica*, *Trifolium rubens*, atď. Na území Bratislavy ho naposledy pozoroval Májovský (Feráková & Kocianová 1999) (herb. a diaarchív I. Ondrášek).

Veronica triloba

Bohatú lokalitu má tento ustupujúci druh na kamenistom, sutinovom svahu Meríc nad Devínom (NPR Devínska Kobyla, 2001). Sprevádza ju na Devínskej Kobyle veľmi zriedkavý *Sideritis montana*.

Vitis sylvestris

Novú lokalitu tohoto druhu na území Bratislavy som našiel v zachovalom komplexe tvrdého lužného lesa, v prírodnej rezervácii Ostrovné lúčky pri Čunove (september 2001). Podľa tvaru listov prevládajú samčie exempláre, plody som nepozoroval. Nález na tejto lokalite nie je prekvapujúci, pretože súvisí s neďalekými recentnými výskytmi *V. sylvestris* na Malom Žitnom ostrove (Szigetköz) v Maďarsku, odkiaľ z okolia Rajky viacero lokalít udáva Farkas (1999) (diaarchív I. Ondrášek).

PodĎakovanie

Za cennú pomoc pri determinácii viacerých uvedených druhov osobitne ďakujem Dr. V. Valentovi. Ďakujem tiež Univ. Prof. Dr. M. A. Fischerovi a Dr. L. Schratt - Ehrendorferovej (Botanický inštitút Viedenskej univerzity), J. Zázvorkovi (BÚ AV ČR, Průhonice), nedávno

zosnulej Dr. Zdenke Svobodovej, Dr. M. Peniaštekovej, Dr. Ing. D. Magicovi a Doc. Dr. K. Mičietovi.

Literatúra

- Anonymus 1999: Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR o chránených rastlinách a chránených živočíchoch a o spoločenskom ohodnocovaní chránených rastlín, chránených živočíchov a drevín. – Zbierka zákonov SR 1999/41: 638 – 1039.
- Černý J., 1926: Doplňky ke květeně Kobyly. – Věda Přír. 7: 151 – 153.
- Čeřovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š. & Procházka F. 1999: Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlín a živočíchov ČR a SR 5. Vyššie rastliny. Příroda, Bratislava.
- Dostál J., 1989: Nová květena ČSSR. Academia, Praha.
- Farkas S., 1999: Magyarország védett növényei (Chránené rastliny Maďarska). Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Feráková V., Micháľková A., Ondrášek I., Papšíková M. & Zemanová A., 1994: Ohrozená flóra Bratislavy. Příroda pre APOP, Bratislava.
- Feráková V. & Kocianová E., 1997: Flóra, geológia a paleontológia Devínskej Kobyly. Litera pre APOP, Bratislava.
- Feráková V., Maglocký Š., & Ondrášek I., 1996: Červený zoznam flóry. Cievnaté rastliny (Tracheobionta). – In: Zemanová A. (ed.), Červené zoznamy flóry a fauny národnej prírodnej rezervácie Šúr, Litera pre APOP, Bratislava, pp. 14 – 16.
- Fischer M. A., 1976: Österreichs Pflanzenwelt. – In: Naturgeschichte Österreichs. Forum Verlag, Wien, pp. 249 – 251.
- Fischer M. A., & Fally J., 2000: Pflanzenführer Burgenland. Eigenverlag Mag. Dr. Josef Fally Deutschkreutz, Austria.
- Futák J., 1964: Botanické zajímavosti Devínskej Kobyly. – Svet vedy: 656 – 659.
- Gáyer G., 1918: Supplementum Florae Posoniensis. Budapest.
- Hlavaček A., Jasičová M. & Zahradníková K., 1984: Ostericum Hoffm. – In: Bertová L. (ed.), Flóra Slovenska IV/1. Veda, Bratislava, pp. 331 – 332.
- Marhold K. et al., 1998: Paprad'orasty a semenné rastliny. – In: Marhold K. & Hindák F. (eds), Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava, pp. 333 – 687.
- Neilreich A., 1866: Aufzählung Ungarn und Slavonien. Gefäßpflanzen. Wien.
- Ondrášek I. & Valenta V., 1999: Doplňky ku kvetene Devínskej Kobyly. – Bull. Slov. Bot. Spoločn., Bratislava, 21: 83 – 88.
- Ptačovský K., 1959: Poznámky ke květeně bratislavského okolí. – Biol. Práce Slov. Akad. Vied, Bratislava, 5/2/: 1 – 88.
- Wiesbauer J., 1871: Beiträge zur Flora von Pressburg. – Verh. Vereins Natur – Heilk. Pressburg, 10 (N.F. 1, 1869 – 1870): 1 – 66.